

Odlišné stanovisko sudcu Lajosa Mészárosa
k uzneseniu pléna Ústavného súdu Slovenskej republiky
vo veci sp. zn. PL. ÚS 22/2014

1. Televízna relácia *Pošta pre teba* nám okrem pocitu – čo sa to len deje v tých rodinách, a že tá naša je našťastie v poriadku, mohla priniesť viacero poučení. Že nielen v rozprávkach sa uteká od macochy či otčima k biologickej mame, otcovi. A naopak, niekedy je šťastím, že vychovávateľom bol ktosi iný než biologický rodič. Každopádne naša statusová identita je veľmi citlivá otázka ľudská aj právna. Pretože nesúhlasím s výrokom, aj keď v istom zmysle súhlasím s aktuálnym právnym výsledkom veci, pripájam k uzneseniu sp. zn. PL. ÚS 22/2014 odlišné stanovisko. V disente polemizujem jednak s argumentmi, ktoré sú v návrhu sudkyne spravodajkyne a sú súčasťou uznesenia ako prejav otvorenosti ústavného súdu, ako aj s koncepciou procesného zamietania (bod 10).

hlavná správa

2. Rovnako ako v prechádzajúcej veci ústavnosti koncepcie zapieracej lehoty sp. zn. PL. ÚS 1/2010, tak ako som vyjadril vo vtedajšom disente, som presvedčený, že ústavne problematické je skôr to, čo v zákone nie je než to, čo v zákone je. Trojročná, v podstate objektívna lehota, v rámci ktorej má matrikový otec NÁROK na zapretie otcovstva, je úplne postačujúca. To, čo právnej úprave chýba, je NENÁROKOVÁ možnosť zaprieť otcovstvo počas celého behu života. Ak by som mal svoj názor vyjadriť legislatívnou rečou, bolo by to – legislatívcí odpustia – v podstate takto: § 96 zákona o rodine znie: *(1) Ak je to potrebné v záujme dieťaťa alebo rodiča a ak uplynula rodičom dieťaťa lehota ustanovená na zapretie otcovstva, môže súd na návrh dieťaťa alebo rodiča rozhodnúť o prípustnosti zapretia otcovstva. V tomto konaní musí byť maloleté dieťa zastúpené kolíznym opatrovníkom. (2) Ak súd rozhodne tak, že návrhu podanému podľa odseku 1*

vyhovie, a určí, že zapretie otcovstva po uplynutí zákonnej lehoty je v záujme dieťaťa alebo rodiča, môže dieťa alebo rodič po právoplatnosti tohto rozhodnutia podať návrh na zapretie otcovstva. (3) Ak jeden z rodičov nežije, môže dieťa podať návrh na zapretie otcovstva proti druhému rodičovi; ak nežije ani jeden z rodičov, návrh nemožno podať.

Dokonca podľa jedného názoru z našej dielne by NENÁROKOVÁ možnosť zaprieť otcovstvo počas celého behu života mala byť jedinou zákonnou možnosťou zapierania. Niektoré úpravy rozumne rozlišujú režim dieťaťa neplnoletého a dieťaťa dospelého.

3. Hoci prvá veta predchádzajúceho bodu začala slovom „rovnako“, o rovnaké veci nešlo, pričom to mohla byť jedna z mätúcich skutočností v uvažovaní, aj keď návrh sudkyne spravodajkyne uvedený rozdiel zmieňuje. Určenie otcovstva súhlasným vyhlásením rodičov je silnejšia forma určenia otcovstva v tom zmysle, že komponent sociálny, resp. komponent osobnej zodpovednosti, je tu silnejší než určenie otcovstva na základe narodenia sa v manželstve (Niečo môže naznačovať aj prísny tón zákona v preskúmanom ustanovení: *„len ak je vylúčené, že by mohol byť otcom dieťaťa“* v porovnaní s tónom bývalého § 86 ods. 1 zákona o rodine). Zmyslom súhlasného vyhlásenia nemusí byť dosiahnutie zhody s biologickým otcovstvom, ale môže ním byť aj forma osvojenia (napríklad ak zamilovaný muž „prijme“ dieťa slobodnej matky). Nemyslím si, že z tohto pohľadu je vhodné dávať otcovi celoživotný priestor na svojim spôsobom NÁROKOVÉ zapretie otcovstva. Už samotný prípad na Okresnom súde Košice I to naznačuje: Začiatkom plynutia subjektívnej lehoty by malo byť prerieknutie susedky.

o rodinnom práve

4. Rodinné právo má roky povest disciplíny akosi „nerobustnej“, nie dominantnej. Nejde tam o „merdžre“ a akvizície. Predmetná vec je však dôkazom, že je to úžasná disciplína, myšlienково náročná a nanajvýš praktická. Z ústavného hľadiska na jednej strane vzniká dojem, že ide o intímne súkromné veci, do ktorých verejnej moci nič, na druhej strane ide o statusové otázky, ktoré majú všeobecné právotvorné účinky. Prekrývajú sa tu vertikálna a horizontálna, judikatúra ESLP a silné kultúrne pozadie. Veľmi zaujímavé a netriviálne sú otázky prechodných ustanovení (porov. bod 6 disentu k nálezu sp. zn. PL. ÚS 1/2010; porov. tiež uznesenie Krajského súdu v Trenčíne zo 6. júna 2013 sp. zn. 4 CoP 129/2012, identifikačné číslo súdneho spisu: 3712204482; dostupné cez www.justice.gov.sk). Napokon pútavá je aj téma aplikovateľnosti všeobecnej určovacej žaloby podľa § 80 písm. c) OSP (porov. bod 8).

5. O vzťahu kultúry a legislatívy a tiež ústavnosti nám napovie vývoj zmyslu právnych úprav zapierania. Ak si zalistujeme v Lubym (Základy všeobecného súkromného práva. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín: Heuréka 2002, s. 221 a nasl.), či Roučkovi a Sedláčkovi (Sedláček, J., Rouček, F. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. díl I. Praha: V. Linhart, 1935, s. 722 a nasl.), môžeme nadobudnúť dojem, že do roku 1950 bolo základným účelom predpisov o určovaní otcovstva ustálenie, či je dieťa manželské alebo nemanželské. Neskôr je právna úprava nastavená tak, aby bol dieťaťu ustálený (neutrálne) nejaký otec, ak sa nepreukáže opak domnienok. Táto koncepcia sa v posledných rokoch prelína s novými poznatkami v genetike (porov. § 230 ods. 2 OSP, s ktorým sa pri úvahách nepracovalo: *Po troch rokoch od právoplatnosti rozsudku možno návrh na obnovu konania podať len z dôvodu uvedeného v § 228 ods. 1 písm. a) alebo b), ak nové dôkazy súvisia s novými vedeckými metódami, ktoré v pôvodnom konaní nebolo možné použiť*), a s konštitucionalizáciou rodinného práva. Paralelne k tomu prebieha ďalší trend, trend opravných prostriedkov. Žijeme v ére procesných práv, v ére opravných prostriedkov. Opravných prostriedkov opravných prostriedkov. Nechceme akceptovať, že niekedy je pre všetkých rozumnejšie, aby bola vec definitívne uzavretá. V tejto atmosfére, v súčte týchto trendov, nie je jednoduché vyvážiť jednotlivé protichodné záujmy pri zapieraní otcovstva. Nemyslím si, že zosúladenie právneho stavu s biologickým (stav, ktorý pociťujem celý čas v podvedomí tejto témy) je vždy ideálne pre právny a ľudský mier. V poslednej dobe sme v našej judikatúre niekoľkokrát poukázali na otázku vyváženia ústavných hodnôt zákonodarcom, na pôdorys, ktorý zákon ponecháva aplikačnej praxi (porov. II. ÚS 307/2014, bod 60; II. ÚS 480/2014, bod 33). V niektorých oblastiach je tento pôdorys veľmi široký, napríklad pri vyvažovaní slobody prejavu a ochrany osobnosti. Zdá sa mi, že zapieranie otcovstva je práve takouto situáciou, keď by všeobecný súd v režime NENÁROKOVÉHO zapierania vyvažoval vzájomne protichodné hodnoty, napríklad s pomocou Alexyho formule. Alebo aj neprotichodné hodnoty, ako to bolo vo veci Paulík

v. Slovenská republika z 10. októbra 2006. Rozmanitosť životných situácií (porov. bod 7) niekedy neumožňuje uzákonenie nejakých presných štandardov pre rozhodovanie súdov.

normatívny rámec a postoj národnej rady k zákonu

6. Nadväznosť na vec sp. zn. PL. ÚS 1/2010 sa prejavuje aj v neistom normatívnom, zákonnom rámci, ktorý nastal po tomto náleze. Ústavný súd vyhlásil za ústavne nesúladné ustanovenie o zapieracej lehote pri prvej domnienke otcovstva s tým, aby sa upravil začiatok plynutia lehoty (Právna veta: „*Začiatok plynutia lehoty na zapretie otcovstva: Právo upravujúce začiatok plynutia zapieracej lehoty od momentu, keď sa manžel matky dozvedel o narodení dieťaťa, neprimerane oslabuje jeho záujmy.*“). Pretože zákonodarca na nález nezareagoval, vzniklo nové objektívne právo. Samotné subjektívne právo na zapieracu žalobu ostalo zachované na základe iného ustanovenia – § 88 [(1) *Manžel má právo zaprieť otcovstvo voči dieťaťu a matke, ak sú obidvaja nažive, a ak nežije jeden z nich, voči druhému. Ak nežije ani dieťa, ani matka, toto právo manžel nemá. (2) Aj matka môže do troch rokov od narodenia dieťaťa zaprieť, že otcom dieťaťa je jej manžel. Ustanovenia o práve na zapretie otcovstva manželom matky dieťaťa sa použijú primerane.*], ale lehota sa stala neobmedzenou. Mám vedomosť, že prebieha legislatívny proces (ČPT 1501, VI. volebné obdobie) s novým návrhom znenia § 86 ods. 1 zákona o rodine: „(1) *Manžel môže do troch rokov odo dňa, keď sa dozvedel o skutočnostiach dôvodne spochybňujúcich, že je otcom dieťaťa, ktoré sa narodilo jeho manželke, zaprieť na súde, že je jeho otcom.*“ Znamená to, že každý otec, manžel matky mal do účinnosti tejto novely subjektívne právo (nárok) na zapretie otcovstva, ak sa preukáže, že nie je otcom. Alebo inak, dieťa nemalo žiadnu statusovú ochranu, čo potvrdzuje v bode 7 citovaný rozsudok. Z rozsudku vyplýva tiež, že dieťa nemalo záujem na zapretí otcovstva.

7. Krajský súd v Banskej Bystrici v konaní sp. zn. 16 Co 494/2014 (identifikačné číslo súdneho spisu: 6113218726; dostupné cez www.justice.gov.sk; ďalší dôkaz skvelosti plošného uverejňovania súdnych rozhodnutí, pozn.) argumentoval: „*Pokiaľ ide o námietku, že nie je v záujme maloletého, aby bolo zapreté otcovstvo navrhovateľa, je*

potrebné vychádzať z platnej právnej úpravy. Nemožno v neprospech navrhovateľa vyhodnotiť ani jeho správanie, že napriek vedomosti, že bol zapísaný ako otec, ktorému svedčila prvá domnienka otcovstva, nedomáhal sa skôr zapretia otcovstva. Nálezom pléna Ústavného súdu sp. zn. PL. ÚS 1/2010 z 20. 11. 2011 bol vyslovený nesúlad § 86 ods. 1 Zákona o rodine s čl. 6 ods. 1 a čl. 8 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, v dôsledku čoho stratilo ustanovenie § 86 ods. 1 Zákona o rodine účinnosť a bolo zo zákona vypustené. Navrhovateľovi ako dotknutému účastníkovi rodinnoprávných vzťahov nič nebránilo preukazovať, že ako manžel matky nemohol byť otcom dieťaťa. Vedomosť právneho otca o tom, že nie je biologickým otcom dieťaťa, nie je sama osebe prekážkou tohto konania za predpokladu podľa § 88 ods. 1 Zákona o rodine. Kolidujúce záujmy dieťaťa, ktoré má právo na oboch rodičov a na stabilite rodinných vzťahov, nie je možné vzťahovať na posudzovaný prípad, pretože v čase narodenia odporcu v 2/ rade ani neskôr rodinné vzťahy účastníkov konania neboli obnovené. Potom hľadisko závažnosti osobných a majetkových dôsledkov vyplývajúcich z otcovstva svedčia v prospech navrhovateľa, ktorý v konaní preukázal, že nie je biologickým otcom maloletého odporcu v 2/ rade.“

8. Ak by ústavný súd návrhu vo veci sp. zn. PL. ÚS 22/2014 vyhovel a opakoval by sa dlhý legislatívny proces, v zákone by vôbec chýbal titul na zapieranie otcovstva pri súhlasnom vyhlásení. To by favorizovalo len dieťa. Argument všeobecnou určovacou žalobou podľa § 80 písm. c) OSP neobstojí, pretože v rodinnom práve prevláda názor, že z explicitnosti určovacích žalôb uvedených v kódexe, zákone o rodine vyplýva, že iné nie sú prípustné. [Úvahy o diskutabilnej izolovanej aplikácii § 80 písm. a) OSP nechávam bokom.] Riešením mohlo byť len dočasné „vyrezanie“ lehôt z § 93 ods. 1 zákona o rodine. To by favorizovalo otca. Táto právna situácia bola tiež podporným „demotívom“ na nevyhovenie návrhu. Slabinou môjho návrhu podľa bodu 2 môže byť, že pri doslovnom chápaní nálezu sp. zn. PL. ÚS 1/2010, tak ako ho uchopil vládny návrh, môže byť s týmto nálezom v istom (nie neprekonateľnom) napätí.

9. Pod postojom národnej rady k svojmu zákonu som nemal na mysli predchádzajúce riadky. Mal som na mysli tú skutočnosť, že suverénny parlament vo vyjadrení k veci neháji svoj zákon, ale navrhuje, aby bol tento obchádzaný aplikačnou prednosťou dohovoru. Zákonodarca vyvážil (bod 5) súkromie dieťaťa a rodiča a potom žiada, aby bol aplikačnou prednosťou uprednostnený otec. To nie je demokratické a ústavne neelegantné.

pošta pre nás samých

10. Procesné zamietanie návrhov a zvlášť návrhov v konkrétnej kontrole ústavnosti týkajúcich sa subjektívnych práv je prax nedobrá (Pojem procesného zamietania je nepreložitelný do cudzieho jazyka a nevysvetliteľný laikovi ani cudzincovi.). V disente k uzneseniu sp. zn. PL. ÚS 16/2014 (k tamojšej diskusii o procesnom zamietaní dopĺňam, že vzhľadom na kvázi-meritórny návrh sudkyne spravodajkyne sa vo veci sp. zn. PL. ÚS 16/2014 ustanovenie § 25 ods. 3 zákona o ústavnom súde nemôže aplikovať, pozn.) som navrhol, *„aby sa rokovalo o návrhu sudcu spravodajcu, resp. o protinávru, nezabúdajúc na pôdorys návrhu navrhovateľa tak, aby sa v diskusii našla zhoda pre najkompromisnejší návrh, avšak ak nezískajú potrebnú väčšinu návrhy sudcov, tak dá predsedajúci pléna hlasovať o návrhu navrhovateľa, a ak ten nezíska nadpolovičnú väčšinu, tak niektorí zo sudcov v súlade s právnymi názormi, ktoré odzneli, riadne odôvodní meritórny zamietací nález s účinkami res iudicata“*. Prerokúvaná vec sp. zn. PL. ÚS 22/2014 bola osobitá tým, že sudkyňa spravodajkyňa predložila návrh zhodný s návrhom okresného súdu. Ak by sa aplikoval navrhovaný spôsob hlasovania, hádam vrátane neúspešnej deliberácie a „skúšobných“ hlasovaní, tak by bol tento meritórne zamietnutý (súčasný NEVYHOVUJE) s odôvodnením, že lehota nárokového zapretia otcovstva je ústavne v poriadku.

pošta pre okresný súd

11. Okresný súd podľa môjho názoru môže pokračovať v konaní alebo sa môže opätovne obrátiť na ústavný súd s rovnakým (nie je tu *res iudicata* – porov. dissent k sp. zn. PL. ÚS 16/2014) alebo odlišným návrhom (porov. bod 2 a bod 8 in fine).

post skriptum

12. Nedávno sme s českými kolegami diskutovali o zmysle dissentu. Tamajší sudca ústavného súdu otvoril tému tým, že dissent je vždy prehra. Trochu ma to zaskočilo, aké to je odzbrojujúco pravdivé. Skutočnú autoritu má názor väčšiny, ktorú chcem presvedčiť a nepociťujem potrebu samoučelne sa prezentovať. Možnosť odlišného stanoviska však subjektívne oslobodzuje a z objektívneho hľadiska dáva na známosť dialóg z pracovne ústavného súdu a môže tak tvoriť dôveru verejnosti, a pokiaľ čo i len *o krôčik* posunie chápanie vecí správnym smerom, už je to paradoxne zmysluplná prehra, už to má význam aj pri plnom a skutočnom rešpektovaní názoru väčšiny. Bez ohľadu na názor filozofa, podľa ktorého *väčšinou je ten, kto má pravdu, aj keby bol sám* (Ralph Waldo Emerson).

V Košiciach 20. mája 2015